

РЕЦЕНЗИЯ¹

от проф. дсн Петранка Филева, пенсионер от ФЖМК

(*научна длъжност, научна степен, име, фамилия, образователна/научна институция*)

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление
3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации –
международни комуникации в световните медии)

с дисертационен труд на тема: „Медийният образ на Югоизточна Азия в ХХІ век на основата на примери за комуникационните стратегии в Китай, Индия, Япония и други държави от региона“, представен от Ивелина Ватова, редовен докторант в катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масова комуникация с научен ръководител: проф. д-р Мария Нейкова

I. Представяне на докторанта въз основа на подадената документация

Ивелина Ватова завършва висше образование с магистърска степен във ФЖМК, СУ „Св. Кл. Охридски“. Получава втора магистърска степен от Централноевропейския университет, Прага, департамент „Социология“, профил „Общество и политика“. Има постмагистърски и докторантски специализации по международни отношения в престижни европейски университети и в Пекиния университет за международни изследвания.

Професионалната дейност на Ивелина Ватова е впечатляващо богата и разнообразна. Посочените в автобиографията факти показват успешно осъществени амбиции и широки интереси. Наблюдаваме надграждане и допълване на заниманията ѝ от активно присъствие в радио журналистиката с актуални за един или друг период обществени и институционални ангажименти. Специално трябва да се отбележи професионалното ѝ развитие в областта на авторското право, гражданското образование и межкултурната комуникация. Постоянен остава интересът ѝ към международните отношения, работи като нещатен кореспондент на международни издания. Богата е и преподавателската и изследователската ѝ дейност. Участвала е в голям брой международни и национални конференции, посочва над 50 публикации на български и английски в различни академични издания.

II. Оценка на качествата на дисертационния текст

Представеният дисертационен труд е в обем от около 800 страници, също така извън обичайния обем е авторефератът в обем близо 80 страници, много голям е и наборът от приложения, позовавания и посочени библиографски източници: 14 приложения, 978 библиографски източника. Всичко това силно впечатлява, говори за положен огромен труд, а богатото на теоретичен и емпиричен анализ съдържание надхвърля необходимото за защита на образователната и научна степен „доктор“.

Авторефератът много подробно представя основните тези и изводи в разработения обем дисертационен труд. Бих препоръчала спазване на стандартите и по-синтезирано реферирание.

Текстът е нестандартен, със силен творчески заряд, много богат на идеи, на интерпретации, на смели изводи и заключения. Стилът е на места претоварен с чуждици и нетипични производни, но най-общо може да бъде оценен положително – богат на завършени и убедително представени конструкции.

¹ Забележка: Текстът в курсив предлага опорни точки за оценка на изследователските резултати. Препоръчителен обем на рецензията – около 6-7 стандартни страници

Оценявам много положително избора на регион, който без съмнение участва в реструктурирането на международните отношения, има специфичен тип глокализиране, паралелно с общите тенденции на глобализация и регионализация, както и на всички други видове трансформации.

Актуалността на избраната тема е безспорна и независимо от динамичните събития, авторката успешно илюстрира тезите си с нови факти, аргументи и източници. Безспорно е също така, че можем да оценим работата като иновативна – както заради смелостта да въвежда нови термини, така и заради избора на географски регион, който може би твърда ще се формира по начина, по който авторката го въобразява и чертае.

Дисертационният труд е разработен в две свързани помежду си, но структурно до голяма степен самостоятелни или еднакво значими и стойностни части. В първата част се представя теоретичният фундамент, който авторката използва за представяне на своята основна теза, че в съвременния динамичен международен ред се появява нов модел на международно общуване, наречен от авторката геокомуникация. Според една от ясно формулираните дефиниции геокомуникация е „нормата-рамка при дефинирането на всеки съвременен проблем, но и в разрешаването му – климат, неравенства, социална стабилност, тероризъм, равноправие, права на човека, модели на демократично управление. Холистичната компетентност и равенство при достъпа до средствата за комуникация са нейни изисквания. С все по-голяма честота се налага повече мултикултурна диалогичност между конкуриращите се икономическо-политически конструкции на световните конфликти“ (с. 137).

Движението към задаване и потвърждаване на тезата за поява на нов модел на международна комуникация се разгръща чрез позовавания и тълкувания за Аз-а и другостта, за заедността, с изводи за изграждане на ново комуникативно поле Аз-Друг на базата на желание за еманципация и реален ресурс от страна на растящите нови икономики на Глобалния юг. Според авторката тази промяна се носи от политическата борба на периферията срещу метрополията, а обществата в азиатския регион са сред движещите сили. Всъщност важна изходна точка на изследването е, че в исторически план комуникационното поле Аз-Друг е от типа център-периферия, колонизатор-колонизиран, а то все още е асиметрично.

Интердисциплинарното теоретичното знание за стереотипите и за изграждането на персонален имидж, опознатата сила на убеждаващата комуникация, са сред убедителните изследователски постижения в тази част на дисертационния труд. От опознаване и признание за индивидуалните качества се стига до промяна на стереотипа и за цели общности, държави и региони. Авторката открива подходящи теоретични постановки за изграждане на своята теза за нов модел на международна комуникация, например с помощта на идеите на Мануел Кастелс за мрежовото общество и на изведените от него четири модела на мрежови конструкции, подходящи за проследяване на силово присъствие в международната комуникация. Убедително звучат и изводите за развитието на нов тип международна комуникация в технологично променените медии и социални мрежи, позволяващо непосредствен сблъсък на хоризонтално равнище между властовата сила и нейната контрасила. Благодарение на интернет се осъществява „символно-интерактивен мрежови обмен на знание“ - а този обмен е един от стълбовете на това, което тя нарича геокомуникация.

В тази теоретична част заслужава внимание анализът на връзката между национализъм и космополитизъм, доколкото именно тази връзка дава сякаш основание във втората част да се представи добре структурирана характеристика на публичната комуникация на Китай и Индия като важни и силни носители на промяна в съвременната международна комуникация. Стъпвайки на първия модел на Пиърс за комуникацията и схващанията на Бек и Калхун за национализма и космополитизма, авторката извежда значима за труда хипотеза, че космополитизмът и национализмът, заедно и *само* заедно, предполагат изграждане на иновативен комуникативен образ и креативен тип субектност. Защото по думите на Калхун етническата или национална принадлежност не те ограничава да уважаваш другите и да влизаш във взаимоотношения въпреки

различията си. Националистът-космополит е главен субект в динамичния глобален контекст, твърди авторката. Важна имиджова стъпка е „да се научим да градим собствени образи на изправени и ясно позиционирани актьори на комуникативната театрална сцена“: изправени с икономическата си сила и цивилизационната си тежест, това по-нататък в дисертационния труд е доказана с емпирични факти авторова идея, свързана с комуникационното поведение на изследваните във втората част държави.

В последната глава на първата част се прави обобщение на анализирани в предишните глави процеси и промени, довели до комуникативното овластяване на „културно маргинализирани групи и цели социални общности“, в синтезиран вид се представят основните характеристики на трите стълба на промяната – първият изследва промяна във властовите функции на медиите в полето на международната комуникация; вторият стълб е заявен по-скоро като межкултурна комуникация в свят без граници и преплитащ се национализъм и космополитизъм, третият е имиджовият, в който гъвкави комуникатори оформят меката сила на своята дипломация. Подготвя се търсенето на доказателства за представените тези в политиката, в реториката и в институционализирането на подходяща медийна система в държави от азиатския регион.

Във втората част на дисертационния труд се представя тезата за предвидимо оформяне на въобразен от авторката географско-политически регион с потенциал да променя международния ред и международната комуникация – претендиращ за диалогичност и споделеност, резултат от еманципиране на поставени в асиметрична зависимост държави и региони на света, резултат от деколонизация и успешно икономическо развитие.

Авторката успешно подкрепя тезата си на базата на много добро опознаване на история, култура и политика на избраните за наблюдение държави. Логично и с много разнообразни факти се представят етапи в еволюцията на националните външнополитически стратегии и се оценяват критично инструментите за публична комуникация в национален интерес. Впечатляващо голям е наборът от сведения за медийните системи на всяка от включените в анализа държави.

Как се е оформил този въображаем регион – *Южно-Източна Азия (Ю/ИА)*. На базата на представените аргументи на преден план излиза ускореното икономическо развитие – присъствието на държави с етикета девелопменталистки държави – т.е. силна роля на държавата в процеса на развитие. На второ място прозира придаването на цивилизационна тежест на двата колоса в региона - Индия и Китай. И наличието на потенциал за ценностен обмен в динамичната международна комуникация на 21 век. Бих отбелязала значим за разбиране на тезите на авторката факт, споменат в дисертацията, а именно приемането на Декларацията от Банкок (1993), която съдържа доктрината за азиатските ценности, кодифицирани чрез принципите на суверенитета, самоопределението и ненамесата в гражданските и политическите права на другите държави. Този документ „отхвърля двойствените стандарти в прилагането на човешките права и политизирането им“, защитава сътрудничеството и диалога. Отбелязвам този документ, защото принципът за ненамеса в гражданските и политическите права на другите държави най-ясно отличава присъствието на Китай в международното сътрудничество за развитие, осъществявано в разрез с наложилите се стандарт както в политиката на Япония, така и на другите страни членки на ОИСР, помощта за развитие да допринесе за защита на правата на човека и демократичното развитие на приемащите такава помощ държави.

III. Приноси на дисертационното изследване

Приемам представените от авторката резултати и приноси на дисертационния труд, макар да имам резерви по отношение на някои от използваните термини или по-маловажни твърдения.

По мое мнение приноси има както в теоретичната част, така и в богатия на факти анализ на политическите и медийните системи на големия набор азиатски държави.

Най-важните тези, изводи и факти, представени в дисертационния труд, са представени по време на национални и международни научни конференции и в голям брой публикации на авторката.

Безспорно този дисертационен труд допринася за развитието на научна дискусия в областта на международната комуникация и може да бъде повод за нови публикации и за използване в процеса на преподаване на предмета Международна комуникация и Чуждестранна журналистика във Факултета по журналистика и масова комуникация на СУ, както и в други учебни заведения.

По мое мнение основните приноси са:

1. Представен е теоретичен модел за международната комуникация, който отчита наблюдавани промени в националната и глобалната медийна среда, в инструментариума на публичната комуникация и в структурата на международните отношения. На базата на богат теоретичен анализ са формулирани три основни стълба на този теоретичен модел, дефиниран като геокомуникация.
2. Обосновани са форми на общуване с много гласове и е потвърдена необходимостта да се отчита взаимовръзката между всички участници.
3. Убедително е представена връзката между национализъм и космополитизъм като проява на движение към отворен глобален диалог.
4. Направен е опит за очертаване на нова регионална общност със своя идентичност и с потенциал да участва в транскултурния обмен на света в 21 век.
5. Изследвани са развитията на външнополитическите доктрини и комуникационните стратегии на пет конкретни държави, както и адаптирането на националните им масмедийни системи за проактивно участие в международния информационен обмен.

IV. Бележки и препоръки

Постарах се да разбера избора от авторката като основен за тезата си термин геокомуникация. Приемам предложените на няколко места обяснения за смисъла и същността на термина, но не и комбинацията с представката гео. И защо геокомуникация в премрежено геообщество, както се среща на друго място. Каква би била дефиницията за геообщество. Авторката обяснява, че нейният начален избор на термина геокомуникация идва от разбирането за геополитика и геоекономика, т.е. стратегическо поведение за заявяване и налагане на присъствие и влияние в широки географски граници. Тази изходна точка намирам за добре защитена в анализа на външнополитическите доктрини на трите големи държави. Тя присъства и в анализа на връзката национализъм/космополитизъм.

В термина геокомуникация се залага обаче нещо повече, нещо доста ново, различно от межкултурна комуникация или характерна за дипломатията и за другите инструменти на „меката сила“ реторика. И доста повече от поведение за утвърждаване в глобалната публичност срещу бившите колонизатори. На места си представях, че с геокомуникация се представя нещо, което аз бих наричала транскултурна комуникация в глобализирания свят – т.е. преплитане и наслагване на ценности в резултат от общуване без граници, независимо от кой географски регион идват. И след това все пак виждах, че е по-широко понятие, което авторката сякаш оставя да е валидно само за разглеждания регион и неговия стремеж да се изправи в отношенията си с Другия. Или може би като рецепта за всяка държава – „да се научим да градим собствени образи на изправени и ясно позиционирани актьори на комуникативната театрална сцена“. Нещо, което не вещае непременно успешно/мирно съчетание между национализъм и космополитизъм в глобален мащаб.

На второ място се колебаю да приема, че в регион с присъствие на Япония, Китай и Индия наистина се заражда някаква форма на колективно присъствие в международните отношения и международната комуникация. И по тази причин не ми допада смелостта и

амбицията на авторката да очертава нов географски или политически регион с действително достатъчно общи черти и с реална възможност да не остане още доста време разпръснат в геостратегическите си амбиции. Аз приемам като факт растежа на така наречения Юг – както в икономически план, така и като възможност да играе все повече роля в международните отношения и в международната комуникация или дипломация. Това се случва обаче в рамките на стария ред, установен след ВСВ, в структурите на ООН и в реформиращи се международни финансови институции. Мисля си, че трите големи във въображаемия регион имат своята самостоятелна игра в шахмата на света или в по-близкия си регион, където играят ролята на подсистемно структурно ядро. Япония например е член на ОИСР от 1964 година и провежда активна политика на международно сътрудничество за развитие по правилата на традиционните донори. Китай от своя страна води/ръководи това, което сме наричали и все още донякъде справедливо наричаме развиващи се страни, не непременно Трети свят. И го завзема със своята различна от обичайната по правилата на ОИСР политика на международно сътрудничество за развитие. Индия е свят сама за себе си, включително с все още поддържана регионална структура СААРК. Освен това Япония и Индия залагат повече на мултилатерализма в регионален и в световен мащаб, отколкото Китай. И двете имат стратегическа задача да бъдат сред постоянните членки на Съвета за сигурност и в много ситуации имат проблематични отношения с Китай.

Отнасям се критично и към очакването, че именно в този въобразен регион ще се развие процес на регионализация, който да позволи по-успешно участие в глобалните процеси, едновременно с по-добрата защита на националните интереси. Т.е. към очакването за по-тясно и формализирано сътрудничество, което да потвърди потенциала за геокомуникация. В този смисъл ми се струва твърде рано да очертаваме АСЕАН, т.е. сдружението на страните от Югоизточна Азия, като двигател на регионалното сътрудничество във въображаемия регион, дори ако го вземем заедно във формулата АСЕАН плюс 3.

Бих препоръчала на авторката да обърне внимание на подходите и принципите, с които Япония, Китай и Индия подхождат към международното сътрудничество за развитие. Не може да се твърди, че „Япония проявява дързост в рамките на съществуващите МО иновативно да изгражда регионално комуникативно поле Аз-Друг, в което не военната, а икономическата мощ е фундамент за диалогичност, кооперативност и свързаност“. Япония прави всъщност това, което и другите развити държави практикуват във връзките си с бившите колонии, а по-късно и в рамките на Европейския съюз – да предоставят официална помощ за развитие при ясно дефинирани от ОИСР правила. В такъв контекст могат да се търсят по-скоро разлики между Япония и Китай, а не някаква последователност в проявата на нова форма на диалог.

Бих задала и следния въпрос: Върху каква дефиниция на глобализация стъпва авторката, за да я определя с две враждуващи лица – на уестърнизация и де-уестърнизация. Аз лично не приемам, че глобализацията има две лица – американизация и азиатизация, както се твърди в автореферата на с. 13.

И още един въпрос: Има ли досега примери за регионални комуникационни стратегии, стъпили върху идеи за идентичност, интерес и сигурност в рамките на въобразения регион Ю/ИА.

V. Публикации и участия в научни форуми

Авторката има голям брой участия в научни конференции и публикации в престижни издания и научни сборници. Според представения в автореферата списък става дума за успешно апробиране на основните тези в дисертационния труд. Изискванията на правилника са многократно надвишени.

VI. Заключение

Оценявам високо дисертационния труд на Ивелина Ватова. В него има богат теоретичен анализ, много ценен и добре структуриран анализ на медийните системи на включените в дисертационния труд държави. В текста се предлагат нови трактовки и дефиниции в относително слабо анализиран обект на научни изследвания. Събраният емпиричен материал е актуален, малко познат на българската публика и отчетливо отнесен към основните постановки в труда.

Независимо от поставените за дискусия въпроси, мога да твърдя, че авторката умело защитава новите си дефиниции и трактовки, показва интуиция и въображение в очертаването на нови субекти на международната комуникация, търсейки съвпадащи характеристики и потенциал за съюзяване в името на общи интереси между разнолики, понякога враждуващи съседи.

Убедено предлагам на кандидатката да се присъди образователната и научна степен „доктор“.

Дата: 10.02.2023

Рецензент:

Проф. дсн Петранка Филева